

Дмитро Туптало: «Епістолії багатомовні»

**Олександра ТРОФИМУК,
Мирослав ТРОФИМУК**

Стилістику барокового епістолярного жанру проілюстровано на прикладах листів Дмитра Туптала до різних адресатів. Автори публікації порушують проблему багатомовности, широти мовно-стильового реєстру як характерної ознаки людини українського бароко.

Особливості стилістики художньої творчості епохи бароко досліджені ще недостатньо. Це стосується всіх жанрових різновидів літературного процесу XVII ст. Не виняток тут і епістолярний жанр, який має власні закони вислову.

Загальновідома теза, що саме барокова літературна спадщина є попередницею виникнення «красного письменства» в Україні. Ідеться не лише про адаптацію загальноєвропейської жанрово-видової системи, нових віршових розмірів і нових систем віршування, що було властиво для «шкільної освіти», а насамперед про утворення особливої художньої метамови, яка давала можливість «виразити, але не сказати», не назвати безпосередньо, коли відтворення певної теми перетворюється на науковий трактат чи риторичний або ж притчевий виклад. Проблема розрізнення «літератури» в сенсі будь-якого писаного тексту й «літератури» – художнього твору, який цілком своєрідно виражає авторський світогляд, – започаткована ще в основних працях античності про художню літературу. Згадаймо бодай «Поетику» Аристотеля: «Історик і поет відрізняються один від одного не тим, що один пише віршем, а другий прозою; можна б твори Геродота написати віршем, а все ж таки це буде історія, чи у віршованій формі, чи ні; різниця між ними полягає в тому, що історик говорить про те, що дійсно сталося, а поет про те, що могло б статися. Тому поезія має більш філософський і серйозний характер, ніж історія; поезія говорить більш про загальне, а історія про окреме». І трохи далі: «... з цього випливає, що поет повинен більше бути

творцем фабули, аніж віршових розмірів, бо поетом він є тому, що вміє відтворювати дійсність...»¹

«Дійсність» в Україні XVII ст. складалася з кількох взаємопов'язаних і взаємодоповняльних компонентів. Маємо на увазі, звичайно, не реальну дійсність, а духовний контекст – «*naturam alteram*». У різних пропорціях і з різною часткою важливості для різних прошарків української людности в культурному обігу активно функціонували християнські ідеї зі супутнім комплексом літературних і богословських писань, народні обряди та вірування, базовані на річному рільничому циклі зі специфічним мітологічно-поетичним комплексом обрядової творчості, і пласт ренесансно-барокової літератури шкільного походження. Ці основні пласти мали відмінні мовні та стильові стихії: для християнської літератури властиві були церковнослов'янська мова (більш або менш «попсована» впливом народнорозмовної стихії) та притчевий спосіб формулювання текстів із активним використанням алюзій зі Святого Письма; для народнописаного циклу – українська «народнорозмовна» мова та специфічна мітологічна образність, а для ренесансно-барокової літератури – зазвичай латинська мова та використання топосів, алюзій чи криптоцитат із творів античних авторів. Окрім того, в різних стильових галузях наприкінці XVII ст. функціонує ще польська – принагідна державна мова Речі Посполитої. Використання відповідної мови або ж сукупності мов – макаронічний слововжиток чи, точніше фразовжиток – детермінувала тема, як тоді казали – «предмет» – оповіді.

Ясна річ, що таке доволі регламентоване використання певної мовної норми залежно від теми-предмету викладу зумовлювало саме макаронічний фразовжиток: якщо, скажімо, автор мав намір висловити якусь ідею, що для текстової чи усної реалізації потребувала поєднання понять

1 *Арістотель*. Поетика / Переклали з давньогрецької Ю.Ф.Мушак і Й.У.Кобів // Іноземна філологія. – Вип. 4 (Питання класичної філології). – Львів, 1965. – С. 85-113. Услід за античним теоретиком українські курси з теорії літератури стверджують: «... Якщо історія просто оповідає про подвиги, – читаємо в курсі Прокоповича, – то поет повинен *складати вірші, придумувати зміст*» (підкреслення наше. – О.Т., М.Т.): («... *historiae enim simpliciter res gestas enarrant, nec effigendo eas imitantur... poeta vero, cui et factoris et fictoris nomen est, carmina facere, res fingere, id est efficta canere debet*») «*De arte poetica...*» [Definitio naturae poeseos]. – Р. 237 [російський переклад: *Прокопович Феофан*. Сочинения. – С. 346]. Теофан звертає увагу слухачів на те, що поет не повинен подавати факту, як історик, але, «вимислюючи правдоподібний спосіб, у який ця подія могла б відбуватися, повинен додавати дещо й від себе», і в іншому місці наводить перелік особливостей поетичного відтворення (див.: *Прокопович Феофан*. Сочинения. – С. 431-432).

зі сфер названих пластів синкретичної свідомості українців XVII ст., яку М.Грушевський характеризує як «народне християнство»², або якщо автор хотів синтезувати взаємодоповняльні компоненти етичної європейської традиції: досвід християнської доктрини та її античних коренів.

Зазначмо принагідно, що поняття перекладу в сучасному розумінні на той час іще не існувало: шкільні (а нема сумніву, що перекладацька діяльність із її філологічною специфікою є винятково «шкільною» та що перекладацтво є наслідком «дисципліни», «школення») вправи з «перекладу», як свідчать рекомендації тогочасних підручників, були радше переспівами в нашому розумінні, «перестилізацією» певних тем. До прикладу, «переклади», що їх рекомендували учням як зразки жанру Теофан Прокопович, Стефан Яворський – сучасники та ровесники Дмитра Туптала – чи навіть Митрофан Довгалецький через добрих півстоліття, – це переважно синтези-переробки, суттю яких є поєднати віршову форму античного автора чи запозичену з народнопісенної стихії та переказ у формі притчі зі Святого Письма. Або навпаки: виклад у формі біблійного переказу античного сюжету чи факти синхронної авторові історичної події³. Тобто і на практиці, й у теорії в XVII ст. ще, фактично, не було спроб повноцінного перекладу відповідних категорій власною мовою; вони існували в оригінальній формі, й тільки так їх цитували. Те саме стосується і позатекстових алюзій, які творили специфічну семантичну авру понять, цитат, топосів, текстів чи імен, етнонімів тощо. Щоб активізувати у реципієнта відповідну алюзію, автор епохи бароко вдається до прямого цитування оригіналу, до згадування автора та відповідного твору (наприклад: «як ото [висловився, оповів тощо] Марон в «Енеїді»), або ж уживає криптоцитати. Спосіб звернення до протоджерела та форму вираження визначали риторичні рекомендації поетик і риторик.

Отже, загалом у літературному процесі синхронно існувало кілька стильових галузей; літературні твори могли бути одномовними – якщо автор не виходив за межі певного поняттєвого пласта, – або полімовними, коли автор переходив од одного історико-культурного поняттєвого пласта до іншого у зв'язку з викладом іншої теми в межах одного твору, або макаронічними, якщо авторові залежало на синхронному відтворенні та сугестії реципієнтові складного комплексу ідей, запозичених із різних

2 *Грушевський М.* З історії релігійної думки на Україні (Друге, удосконалене видання). – Вінніпег – Мюнхен – Детройт, 1962. – С. 44 і далі.

3 Див.: *Прокопович Теофан.* Сочинения. – С. 351 і далі; *Довгалецький Митрофан.* Поетика (Сад поетичний). – К., 1973. – С. 154-160.

культурно-історичних епох. Цю складну синтетичну мовно-стильову систему художнього вираження епохи бароко певною мірою корелювало хіба уявлення автора про реципієнта замисленого твору: якщо автор орієнтувався, наприклад, на німецькомовного читача чи адресата, що аргіогі міг не зрозуміти української, то навіть найпростіші побутові справи обговорював латиною; те саме стосується польськомовного читача (насамперед, якщо були сумніви щодо рівня його освіти, тобто ступеня володіння латинською мовою) – місце української (латини) могла заступати польська. І навпаки, якщо твір було призначено для якнайширшої аудиторії, то його писали тільки латинською мовою. Так само, якщо авторові залежало, щоби його твір сприймали як явище власне «високої» літератури, він теж повинен був послуговуватися латинською і тільки латинською мовою, навіть якщо йшлося про опис етнографічних особливостей певного краю, як ото маємо у випадку з «Роксоланією» Кленовича. Щоправда, тут є вкраплення українською мовою (фонетичне відтворення латинською графікою) специфічних понять із народного побуту, які не мали відповідників латиною. Нормальною практикою було також публікувати один і той самий твір у різних мовно-стильових версіях; особливо це стосується діяльності канцелярій, що видавали окремі документи для внутрішнього та зовнішнього вжитку. Зазвичай такі документи – листи, універсали тощо – містять розбіжності (до кількох абзаців), де викладалися категорії, ідеї, мотиви, зрозумілі мешканцям одних регіонів і невідомі для інших.

Для епістолярного жанру можна б аргіогі ствердити домінування макаронічного фразовжитку, бо приватний лист охоплює в динамічному, часто непослідовному викладі широке коло ідей і тем; мовно-стильовий реєстр листів визначали, як уже згадувалося, і походження/національна приналежність адресата. Цей принцип *per se* – в «чистому» вигляді – домінує в епістолярній спадщині Дмитра Туптала: наведені 4 листи до Стефана Яворського автор написав слов'яно-латинською сумішшю, а Стефан відповідав тримовним слов'яно-латинсько-польським листом; до Ісаака Вандербурґа листи написано латиною без домішок; до отця старшого Віленського лист написано польсько-латинським макаронізмом зі вставкою двох слов'янських фраз; Мелетій Дзик пише польською мовою зі слов'янськими вставками; Мелетій Тризна – всуціль польською, а фрагмент послання гетьмана Івана Мазепи написано канцелярською – державною українською.

На закінчення. Позаяк нині вже загальновідомим в українському літературознавстві став факт багатомовності літературного процесу

кількох історико-культурних епох, які складають, за жаргоном істориків, «ранньомодерні» часи, доцільно проаналізувати глибше особливості використання мов і стилів староукраїнськими авторами у творах різних жанрів для порівняння реалій літературного процесу з вимогами поетик і риторик та з'ясування ролі цих писаних і неписаних принципів у процесі формування образно-стильової системи художнього мовлення новітньої української літератури.

Листи Дмитра Туптала передруковано з книги: Федотова М.А. Эпистолярное наследие Дмитрия Ростовского: Исследования и тексты. – М., 2005. – 383 с. + ил. Продостовірність відтворення з першоджерел: «Тексты писем передаются современным шрифтом; вышедшие из употребления буквы славянского алфавита заменяются современными; і, ї – и...»⁴.

Листи до Стефана Яворського

Лист 1

К преосвященному Стефану Рязанскому,
Anno 1707. 10bris4

Преосвященнѣйший владыко.

Великий господин и отец мой благодѣтельный.

В началѣ прошенна прошу же *prolixam et ineptam legendam* *rogrigo*⁵ до рук ваших святительских и тружу, купно и перешкожаю забавному нужнѣйшими и лучшими дѣлы. Не вижуся и не бесѣдную *ad cogam*⁶, писмом теды нехай наговоруся, хоть и докучу, простѣте.

Благодарствую преосвященству вашему за прочитанье и рассмотрение моей Хронологии, которая мѣла бы быти вмѣсто оглавления *totius operis*⁷, замышляемаго Лѣтописа, если бы стало столко ума моему простоумию и здоровья моей немощи, а наипаче если бы в том Божия вашими святыми молитвами поспѣшествовала помощь. *Est velle deest posse*⁸, и очища не по прежнему глядят, и ручище пишущее дрижит.

4 Федотова М.А. Эпистолярное наследие... – С. 59.

5 Подаю розлоге та непутяще послання.

6 Особисто, сам на сам.

7 Усієї праці.

8 Бажання є, та нема можливости (спромоги).

Censoribus, sapienter suadentibus⁹ чолом, благодарствую, vexatio dat intellectum, a na censure, humillime respondeo¹⁰. Ad Imam: non historia, sed dubia proponuntur et non solvuntur¹¹. Так єсть же то єще не Историа, але оглавление хотящей быти Истории, и non dubia proponuntur, але erroges in quo nostri pertinaciter persistunt¹² изьявление. А котории videntur esse dubia¹³ тых сольвовати¹⁴ трудно, развѣ молчаніем, понеже Хронографи рускии с Быблиями рускими, а Быблии с Хронографами весма не согласуют в лѣтах, а обычное греков и Руси здавна лѣточисление идет не по Быблиах, аще и Святым Писмом называемых, но по Хронографам. Лучше теды молчати, а написанная Хронологиа буд in notatis¹⁵ для себе, а не для поданья свѣту. Якож и весь мой Лѣтописец не конечно с тым намѣрением пишется, же бы его mandare typō¹⁶, але тылко для себе propter scire¹⁷, а по мнѣ, если кому достанеться доброму, может non spernere¹⁸.

Ad 2ndam: scandalum расколщиком de indigitata in certitudine temporis о Рождествѣ Христове. R[espondo]¹⁹: Того мнѣ и хотѣлося показати, же неправое у наших держиться лѣточисление, чого до тых час не хотят увидѣти и познати. Помню колись в Преображенском Талицкий спорил преосвященству вашему о лѣтах, твердячи, же отцы святыи так положили. Если святыи отцы, а чему ж они не согласуют з Быблиями? Могли ли быти противни отцы святыи Sacrae Scripturae?²⁰ Развѣ condescendendo святыи отцы assuetae vulgi opinioni²¹, писивали лѣта миробытия так, як ннѣ мы пишем, а не affirmando²². Если святыи отцы написали лѣта от создания мира до Рождества Христова 5500, а чему ж

9 Критикам, котрі мудро дораджують.

10 Застанова додає розуму, а на зауваження смиренно відповідаю.

11 По-перше, [це ще] не [завершена] історія, а лише виклад проблем, які треба висвітлити.

12 Не проблеми пропонуються до розгляду, а помилки, за які наші вперто тримаються.

13 Здаються сумнівними.

14 Латинізм: solvege = вирішити, розв'язати.

15 У нотатках.

16 Публікувати друком.

17 Щоби знати.

18 Не нехтувати.

19 По-друге: суперечність [також: спокуса]... про невизначеність хронологічного терміну... відповідаю.

20 Святому Письму.

21 Опускаючись... до звички [необізнаного] простолюду.

22 Стверджуючи.

последнійшии лѣты грек кир Дорофей, митрополит монемвасийский, написал до Рождества Христова лѣт 5506? Которого Дорофея Хронограф преведен в Москвѣ на язык славенский в царство благочестиваго цара Алексиа Михайловича, и нынѣ на Дворѣ Печатном обретается. А также и давнѣйший цариградский грек Georgius Cedrenus²³, в царство Алексиа Комнина²⁴, цара кгреческого, поживый, написа, яко родися Христос anno²⁵ 5506, которого opus²⁶ у мене есть греко-латинским диалектом печатный. Тыи оба хроникари не сътали ли противни мнѣнию наших 5500 лѣт от начала мира до Рождества Христова сочисляющих? А Никифор Каллистов Ксанфопул²⁷, синаксаров триодних творец, написал: «Родися Христос в лѣто миробытия 5505». И той не противен ли стал лѣточисленню мнимому быти от святых отец написанну? Развѣ меж такими несогласиами молчати, и что ложно, того не обличати, а упрямству людскому снисходити? И не трудно молчати и не писать, трудно изслѣдовати подробну и писати в изъявление вещи невѣдомой. Расколщиком зась²⁸, ништо ничим не угодит, оны и из добрых полезных и святых вещей соблазняются, scarabeis rosa venenum²⁹, и нам ли послѣдоват их безумию? Однак же insanabile vulnus melius cum silentio pati, quam in cassum cum detrimento adhibere medicinam³⁰. Бисерей не повергайте.

Ad 3tam: de divisione operis.³¹

Тая Хронология не уже то книга, но яко оглавление хотящей быти книги, которой dispositionem et divisionem³² посылаю видѣти преосвященству вашему и прочиим их милостям.

Ad 4tam: De Monarchiis³³.

Не преминутся в той (даст ли Бог написать) книзѣ монархии бывший, но не по тѣх временах disposui opus meum³⁴, понеже non

23 Візантійський історик XI-XII ст.

24 Візантійський імператор (1048-1118).

25 Року.

26 Праця.

27 Константинопольський патріарх (1350-1362), автор «Каталога константинопольських імператорів і патріархів» та «Церковної історії від Різдва Христового до 610 р.».

28 Полонізм: а розкольникам.

29 Для скарабейів троянда отруйна.

30 Ліпше мовчки терпіти невиліковну рану, ніж даремно застосовувати невідповідне лікування.

31 По-третє: про структуру праці.

32 Зміст і план.

33 По-четверте: про епохи, про хронологію.

34 Веду свій виклад.

hoc intendo³⁵, жебым был profanarum historiarum scriptor ad mentem politicorum, absit a me hoc³⁶ не архиерейское то дѣло, мирскіи люде могут в том трудитися, или готового о тѣх монархиах историка Иустина перевести, мнѣ же предлежат духовная. И намѣрилем, в надеждѣ помощи Божией, ити путем Sacrae Historiae, поп prorsus excludendo politicam, sed plus operam dando sacris, quam profanis et politicis³⁷. А под титулом и образом Лѣтописца, желал бых нѣкая полезная нравоученийца писать, хотячи читателя не токмо историями delectare³⁸, но и нравоучениями docere, hoc meum intentum, tale desiderium, si non propter alios (nam quis sum ego ut docerem doctos?) saltem propter me ipsum³⁹. Еще же и сего ради (если бы то дѣло имѣло совершитися и произыти в читанье людем посполитим Sacram Historiam breviter narrare proposui⁴⁰. Помню, же в нашей малоросийской сторонѣ трудно о Быблїи славенскїй, велми мало, где обрѣтаются и купити насилу достанет, и рѣдко хто от духовного чина вѣдает порядок историй быблїинных, что когда дѣялося. Игумен един от тамошних спросил мене: «Когда Иліа пророк был, по Рождествѣ ли Христовом, или пред Рождеством?» И паки: «Маккавеи жили после апостолов, бо учитель их Елиазар на судити пред мучителем апостолскїй и евангелскїй цитовал словеса, яко надруковано в Прологу московском августа 1?» И иныи многїи меж духовным чином смѣху годный слыивалем дишкурси, якоже се: которим ножем свят. Петр усѣче Малхови ухо, тым посѣжде святый Иліа порѣзал жерцов Вааловых, о insensati Galatae⁴¹ и для того хотел бым, аще бы поспѣшил Господь вашими святыми молитвами, въкратцѣ быблїиную историю подати таковым в вѣдение, книжкою не зѣло великою, мѣрною, чтоб мог всяк недорого купити, и латво о всѣх, яже в Быблїах, увѣдати историях, каковым идут порядком.

Но Бог вѣсть, совершится ли то. Думка за морем, а смерть за плечима, а еще и времена нынѣшнии не додают фантазии и охоти до

35 Бо це й не моя мета.

36 Щоби я писав світську історію на кшталт політиків, мені не до того.

37 Святої історії, не виключаючи цілком політичні, але більше уваги звертаючи на святі справи, аніж на посполиті й політичні.

38 Розважати.

39 ... поучати, ото такий мій намір, таке рішення, і то не задля інших (бо й хто я такий, щоби вчити вчених) [духовного] зросту, а заради себе самого.

40 Святу історію в короткому викладі.

41 О, нерозумні галати.

книгописання, *silent musae inter arma*⁴². Однак ж возлагался на Бога и на святых ваши молитвы уповаю, помалу касаюся дѣла, и уже яко бы есть початок, пришло до рук преосвященства вашего не медля, велѣем на чисто переписать.

Паки прощенна прошу, же утруднилем преосвященство ваше *inutili legenda*⁴³, любы вся терпит, и грѣхи покривает.

Лист 2

Ясне в Богу преосвященнѣйший владыко, великий господин и благодетель мой милостивый!

Начаток моего худоумного Лѣтописца преосвященству вашему видѣти послах чрез велебного отца Рафаила Казановича. Но не хочу трудити ваше архиерейство читаньем, забавного поважнѣйшими дѣлами, развѣ токмо едину малую к читателю предмову, един листок изволь, преосвященство ваше, сам прочитати, прошу. Прочая же повели прочиим благоразумним особам прочести и разсудити, будет ли то дѣло в благопотребство церквѣ, и в ползу или нѣ. А как тыи разсудят и повелят, готов послушати, исправити ли что, или оставити, или всема престати. Мню, же мало кому понравиться тая моя *lucubratiа*⁴⁴, понеже в ней, як в збытню руском мешанина: и история, и будто толкованийца нѣкая (ex *Cornelio et aliis*⁴⁵) зрѣдка мѣсцами, и инде нравоученийца, а наипаче в первой и другой тысящи лѣт, в которих мало зѣло обрѣтается историй, коих лѣт не хотя праздно преминути, наполнилем отчасти нравоучениями, беручи похоп з оказий дѣяний, в оная времена бывших. Вѣм, же в книгописателствѣ *aliud est historicum esse, aliud interpretem, aliud*⁴⁶ нравоучителем. Однак же я, грешный, все то *zgmatał jak groch z kapusta*⁴⁷, хотячи мѣти книжку тую, яко *notata i fragmenta*⁴⁸, жебы могло часом до казанья что пригодитися. Якож колвек есть, молю смиренно, да повелением вашим святительским от кого-нибудь, не велми чим забавного, прочтенно будет то начатое мое убогое дѣло, еже святителе

42 Музи мовчать, коли говорить зброя.

43 Пустою писаниною.

44 Плід безсонних ночей.

45 із Корнелія й інших [істориків].

46 Одно – бути істориком, інше – коментатором, а ще інше...

47 Перемішав, як горох із капустою.

48 Нотатки й уривки.

ким вашим вручая рукам, лобызаю онгья моим усердием, и низко кланяюся.

3 Ростова декавриа 11.

Лист 3

Ясне в Богу преосвященнѣйший владыко, милостивый мой о Святом Дусѣ отче и благодетелю.

Чрез велебного брата Стефана, философии учителя, не успѣв написати что надобно, недосужно было за праздником и гостми, нынѣ, свободное имѣя время, пишу кланяючися преосвященству вашему, свободного времени никогда же имущему, емуже истинно соболезную, толикими обремененному тяжарами, и молю, елико могу, Господа крѣпкаго и силнаго, до укрѣпит ваше архиерейство в ношении толь тяжкого креста. Не изнемогай, святителю Божий, под таковым тяжаром, *palma sub opere fructi ficat*⁴⁹, ни мни быти тщи труды свои пред Богом, глаголющим: «Прийдѣте ко мнѣ, вси труждающиися и обременнии»; велико воздаяние понесшим тяготу и вар дне. Нѣ суть суетны труды, имиже благоразумно управляется корабль церкви Христовы в время толиких обуреваний. Блажишь, п[реосвященство] в[аше], *solitudinem*⁵⁰ блажу и аз, но и святого Макария Египетского разсуждение не худо, который о пустынниках и о труждающихся в градѣх в людскую ползу пишет сице: «Овии (пустынножителю) имуще благодать, о себѣ точию попечение имѣют. Инии же (учители и слова Божия проповѣдники) инѣх души ползовати тщатся, сии онѣх много преимѣют». Подвизайся о укрѣпляющем вас Иисусѣ, подвижнике Христов, бремя то *non fortuito* наложися вашему святительству, но смотрением Божиим занеже и вѣнец праведнаго воздаяния ждет вас. Иго Христово благо носиши, буди и бремя его вам легко.

О моем Лѣтописи, от п[реосвященством] в[ашим] перехваленом, рад был слышати, что в нем таково обрѣтається, еже требует исправления. Только ж як прежде просилем, так и теперь прошу, не трудися сам, п[реосвященство] в[аше], емуже предлежат нужнѣйшии и поважнѣйшии дѣла. Превел[ебный] отец Симоновский и господин Поликарпович могли б они читать и разсуждати.

49 Гілля під вагою плодів тішить око.

50 Самотністю.

Благодарствую святителству вашему о нанотованых двох вещах: о невоздержании Хамовом и о Ханаану, сыну его. И мнѣ приходило то, же супружество законное нѣсть блуд, едакже спомнѣлем Товии молодого женитбу, где аггел⁵¹ супружество невоздержное *expresse*⁵² называет блудом. Обаче лучше будет, як исправиться о Хамѣ вмѣсто блуда невоздержание. А о Ханаану *et in Cornelio*⁵³ приискалося, *Gospodarza nie tam*. Написалем Ханаана с нравоучением, посылаю п[реосвященству] в[ашему]. Еще что исправляти желал бых, елико Бог поможет.

По девятом стѣ лѣт второй тысящи, где пишеться *de malo peccati*⁵⁴, требуют разсуждения двѣ вещи.

1. Же грѣх и прощенный, памятен будет содѣявшему.

2. Же Бог *laborat in peccatis nostris per concursum*⁵⁵. Изясняем то, да не знаю, чи гаразд, не лучше ли обое то оставити, да некто от простѣйших вознегодует, прошу разсуждения и порады.

Прочее же не дѣя трудов вашему архиерейству, паки и паки кланяюся низко.

Лист 4

Ясне в Богу преосвященнѣйший владыко мой, о Святом Душѣ отче и благодѣтелю!

Челом и благодарствие преосвященству вашему за прочитанье Лѣтописца моего и за понотованье нѣких вещей, исправления требующих. По сему увѣррюся о отческой вашего архиерейства к моему недостоинству любовѣ и истинной приязни, то люблю, о тое и въпредь покорне прошу, не меньшая се добродѣтель пред Богом, еже исправити в чесом брата и въразумити. Потщуся помощию Божиею подчинити, иная переменить, иная же весма отставить. Лѣтописа прочтенного, аще изволися преосвященству вашему, у себе удержати, буди по волѣ вашей архиерейской, и далее, что поспѣшит Бог написать, пришлю до рук и благоразумнаго разсуждения вашего святителства, мнѣ преосвященство ваше *unus pro mille*⁵⁶. Так бывало и блаженныя памяти преосвященнѣйший

51 Точна транслітератція з грецької мови.

52 Зневажливо.

53 У Корнелія.

54 Про шкоду гріха.

55 Страждає від наших гріхів як причетний.

56 Замість тисячі [дорадників].

отец наш Варлаам⁵⁷, что он прочитает и не зганит, то несумнѣнно до друку подавалося. И хоць нынѣ не з тым намѣрением началось писать, жебы дать до друку, однакъ же таковаго от преосвященства вашего молю и прошу прочитованья (если будет ставити часу) и исправления, як бы и до друку. А ос може когда и было бы так, если бы Господь Бог с помощьюею своею нам пробавил жития и если б время нынешнее милосердием своим на лучшее преложил. Внѣуду брани, внѣуду страхи. Молимся и боимся, да не преодолѣют грѣхи наши Божия милосердна и долготерпения. Tot scelera, tot iniuriae, tot oppressiones clamant in caelum et prouocant iram et vindictam Dei, sed de his tacendum⁵⁸, воля Господня да будет! Мы же своему внимаем дѣлу и посредѣ обуревания надежды спасенна не тратим. Книга вѣршов печатних прислана мнѣ, Бог дал тѣм вѣршописом друкарню и охоту, и денги, и свободное житие. Мало кому потребный вещи на свѣт происходят, а самый потребнѣйшии, который могли б всему российскому миру быть в велию ползу, казанья преосвященства вашего богомудрии и побожныи, под спудом лежат. Обычно крущу золото[о]му и сребраному в нѣдрех земных быть глубоко, а худого желѣзиска руда наверху. Et gemmae pretiosae in profundo maris latitant⁵⁹, а о простое камѣнье всюду нетрудно. Пожался Боже, если бы мѣла праца преосвященства вашего так залежати. Хоць бы с половину изряднѣйших выбравши, на цѣлорочныи праздники и неделѣ, подал до друку, преосвященство ваше, так розумѣю же в Печерском з охотою бы друковали, и кошту от преосвященства вашего не требуючи, так як друковали Жития Святых без жадного моего кошту, имѣже користь была бы с книг. Хиба же святителству вашему трудность забав и скудость часу не допускает пересмотрити казанья свои и настроити их до печати, а я совѣтую вашему архиерейству, як мога, уриваючи часу приложити в том старанья, хоць и труд множайший поднимется, но и воздаяние немало от Бога уготовуется, nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria aeternitatis acqiritur, breves virtutis labores, aeterna voluptas sequitur⁶⁰. Чи лучшей же кто бездѣлицу на свѣт пускает sine rubore, nullam ad utilitatem⁶¹. А казанья преосвященства вашего много бы ползовали Церковь

57 Варлаам Ясинський.

58 Стільки злочинів, стільки несправедливостей, стільки утисків голосять до неба та закликають гнів і помсту Бога, але про це помовчимо...

59 У глибинах моря навіть коштовне каміння трапляється.

60 Ані тяжкої праці, ні втраченого часу не треба шкодувати: ними досягається вічна слава; дрібні шляхетні вчинки породжують вічну вітху.

61 Без сорому та без користі.

Божию. И Колесница торжественная хотѣла была з печати in publicum⁶² выехати, да аугіа⁶³ ей не схотѣл, чи теж не вспѣл ей вывезти, а мы ждали-ждали. Кляньюся низко вашему архипастырству, любвѣ отческой никогда же отпадающей вручаюся, молитв святых требую и прошу.

Februarii 24⁶⁴.

Лист до старшого отця Віленського

Do Ojca Starszego Wileńskiego.

Wysoce w Bogu przewielebny miłości ojczy, starszy Wileński, mnie w Chrystusie luby ojczy i bracie.

Miła mi jest listowna przewielebności waszey wizyta, ale zły casus⁶⁵, o którym mi WMM pan oznajmujesz, wielce nie miły. Cóż czynić? Debemus portare quod non possumus vitare⁶⁶, azali da Bóg lepiej. Condoleo⁶⁷ tak wielkiej ruinie miejsca świętego.

Eheu quam levibus pereunt ingentia causis⁶⁸. A barziej samego WMM папа терпению святому compatior⁶⁹, z większym to przewielebności twoiej będzie zbawieniem.

Dulcior est fructus per multa pericula ductus⁷⁰. Егоже Бог любит, наказует. Dobra jest i pocierpieć, kiedy inaczej być nie może. Wiele i u nas angustiy⁷¹. Altera pars rnoritur nescit altera pars letum⁷².

Wielkie są po prawdzie u świętobliwości Waszey ruiny, tylkoż i u nas nie wiem jeżeli mniejsze.

Quis non causas mille doloris habet⁷³. Et muscis sua bilis inest⁷⁴.

W tym chyba jedynym differimus⁷⁵ między sobą, że nam бѣда от своих, a WMM państwu от чуждых. Ale nociua a quocunque exercita non sunt iucunda,

62 У світ.

63 Візник.

64 24 лютого.

65 Випадок, нещастя.

66 Спробуємо стерпіти те, чого неможливо уникнути.

67 Співчую, гірко мені.

68 Гай-гай, як занепадають привабливі речі з незначних причин.

69 Співчую.

70 Найсолодший плід, здобутий попри несприятливі обставини.

71 Багато й у нас нужди.

72 Одні помирають, а інші не знають смерти.

73 Хто ж не має тисячі причин для смутку.

74 І мухи мають свою печаль.

75 Відрізняємося.

nec quemque iuuant, i swoje nas nie owszeki dobrze excipiunt⁷⁶. Nie dziw temu, czas jest woieny. Nervus belli pecunia⁷⁷. Bella delectat cruor⁷⁸. Podobno i do naszych lat nie inaczej bywało. Cunctis sua displicet aetas⁷⁹. Veteres laudamus sed nostris utimur annis⁸⁰. Разорения наши сии cum meliori nostro forte fient bono⁸¹. W dalsze czasy żebyśmy się zdzierstwa nie bali. Fata⁸² nas od wszystkiego uwolnili, nic u nas nikt już nie wydrze, kiedy i u samych nic nie masz.

Nemo dat quod non habet⁸³.

Cantabit vacuus coram latrone viator⁸⁴.

Rad bym P.W. от всея душа succurrere⁸⁵, блаженны милостивии.

Wiem że,

Extra Fortunam est quod quid donatur amicis⁸⁶.

Quas dederis solas semper habebis opes⁸⁷. Tylkoż,

Fallitur augurio spes bona saepe suo. Desunt his rapibus unde⁸⁸.

Nie mam zgołą czym bym mógł Monasterowi Świętemu in tanta penuria⁸⁹ dopomóc. Gdy by nie w niniejsze oplakane czasy w Rostowie się było, wiedziałbym. A teraz chyba z Poeta:

Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens

Gloria Teucrorum etc. Nunc tantum cinis et statio male fida carinis⁹⁰.

Nieszczęście to nasze sprawiło że ani sobie wygodzie, ani inszych poratować możemy, за множество грехов наших, dignis digna eveniunt⁹¹, убо о всем буди Богу благодарение о нас тако изволившу.

1707.28. l0bris

76 Але випробування неприємні й нікому не на користь, авжеж, і свої нас не оминають.

77 Війна базується на грошах.

78 Втіха для воєн – кров.

79 Кожна епоха має свої невігоди.

80 Славимо давні, але живемо в наших часах.

81 Стануть нам таки на ліпше.

82 Доля.

83 Ніхто не дасть того, чого сам не має.

84 Неімущий подорожній співає собі у присутності грабіжників.

85 Надати підтримку.

86 Доля не забере того, що роздаровано друзям.

87 Тільки те багатство матимеш, яке роздаруєш.

88 Часто добрі передчуття і надія бувають помилковими. Нема тут поживи.

89 У такій нужді.

90 Були ми троянцями, і був Іліон, і слава гучна тевкрів і т. д. Тепер ото попіл і непевна пристань для кораблів.

91 Гідним – достойне.

Листи до Ісаака Вандербурга

Лист 1

К немчину, к Архангельскому городу.

Magnifico domino Isaacio Vanderburg in Christo salutem.

Ab ignoto mihi homine, cui et ipse sum ignotus, bonum affectum gratissimo suscipio animo. Regratificare quo, nescio nisi pari affectu, haec est vera dilectio Christiana, etiam longe distantes, nec notos, amicabiliter tractare. Catalogum librorum a dominatione sua missum perspeximus, et q[ui] nobis sunt necessarii, notavimus rubris crucibus, praecipue(m) tres maiori notatione notati, hi ut nobis mittantur rogamus pretium solvet dominus Stephanes Basilides. Etiam peto dominationem suam dignetur procurare mihi duos libellos historicos, quorum autorum nomina scripta misi ad manus vestras. Et qui alii possunt inveniri libri historici, summopere rogo, mittantur nobis cum pretii nunciatione, soluturus libenter.

Dominationi suae omnia prospera et fausta apprecans.

Rostoviae. Decembris 4. An: 1707.

Переклад

Шановному панові Ісааку Вандербургові вітання у Христі.

Зі щирою вдячністю приймаю прихильність від незнайомої мені людини, котрій і я незнайомий. Не знаю, як і віддячити, хіба такою ж прихильністю: оце правдиве християнське почуття, коли трактувати дружньо незнаних людей, та ще й із далеких сторін. Ми переглянули каталог книг, який Ви надіслали, й ті, котрі нам потрібні, позначили червоними хрестиками; просимо їх нам прислати, а особливо три, позначені великими значками, – за них заплатить пан Стефан Васильович. Окрім того, прошу Пана потурбуватися для мене про дві історичні книги; імена авторів я Вам послав. І якщо ще якісь можна розшукати історичні книги, дуже прошу прислати і їх також мені з зазначенням ціни, я із задоволенням їх куплю.

З молитвами про успіхи та щастя для Вас.

Лист 2

Ad dominum Isaac Vander Burg.

Excellens magnifice ac generose domine Isaac Vander Burg.

Mihi amicorum optime.

Missos ad me per dominum Symeonem Paulidem Czernicyn libros suscepti, et summas pro illis excellentiae suae habeo gratias. Dignus est procerto V. M. dominatio encomio, quod etiam si immerito mihi, at laudabili beneficio vestro sat bene innotuit. Cujus beneficii non possum esse non memor. Verum hoc inter politicos constat, quod: nemo beneficium in calendarium scribit. Ego tamen ut spiritualis persona, Sacra potius Scriptura niti et fulciri debeo quae omnes nos monet: memores esse beneficiorum, nam referre iam videtur qui meminit. Quia aliquando stat pro ratione voluntas. Moleste portantur mihi discrimina haec duo: Imo quod libris his pretium quod esse debet, nominatim quanti quis liber valet, in literis M: V. non adijeitur. 2 do scriptum erat ibidem libros esse 9. at ego 8 solum ex sacculo illo quo obvoluti erant recepi, quorum numerum et nomina propter meliorem fidem hic M. V. pono. 1. Petri Ravanelli Bibliotheca Sacra. 2. Mellificium Theologicum. 3. Novum Testamentum. 4. Marci Friderici Wendelini. 5. Francisci Baronis de Verulamio. 6. Ars Concionandi Gulielmi Price Angli. 7. Loci communes Sacrae Theologiae. 8. Sulpici Severi. Interim me excellentiae vestrae bono affectui commendo prosemper. Cujus et maneo. Vestrae magnificae dominationis omnium bonorum perpetuus fautor.

Rostovia die 8. Januarii 1708.

Переклад

Панові Ісааку Вандербурґові.

Високошановний і шляхетний пане Ісааку Вандербурґе.

Найкращий із моїх друзів.

Книги, які Ви мені надіслали з паном Семеном Павловичем Черніциним, я одержав, за що Вам щиро дякую. Ви на правду гідні тих похвал, які мені добре відомі, за вашу дорочинність, якої я не заслужив. Цього доброчинства не можу не пам'ятати. Справді, поміж світськими людьми прийнято, що ніхто не записує добрих учинків у календар. Проте я як особа духовна повинен чинити згідно зі Святим Письмом, яке нам усім нагадує: добрі діла треба пам'ятати, бо як хто пам'ятає, то той і віддячує. Бо інколи бажання означає здійснення. Крім того, мене непокоять дві проблеми. Перша: у Вашому листі не додано, скільки коштує кожна з книг. Друга: написано, що книг 9, а я вийняв із мішка, в якому були запаковані, тільки 8; їхній перелік і назви подаю для ліпшої довіри. 1. Свята бібліотека Петра Раванелі. 2. Богословські соти. 3. Новий Заповіт. 4. Марка Фридерика Венделіна. 5. Франциска барона Веруламського. 6. Наука

проповіді англійця Вільгельма Прице. 7. Основи священного богослов'я.
8. Сульпіція Севера.

Доручаю себе Вашій прихильності, з чим і залишаюся.
Бажаючи Вам усіляких гараздів.

Лист 3

Magnifice domine Isaac Vanderburg,
amicorum mi optime.

Summas gratias magnificentiae suae ago pro tali erga me affectu, quem ipso ostendis effectu, ditando me libris, permultum mihi necessariis. Accept et modo missa a domino Stephano Basilida Alstedii opera pretiosissima quae dominatio sua procuravit, in quibus quot paginas revoluo, tot fructus colligo. Laudabiles sunt hae Regiones, quae tales libros, vel potius talium librorum autores doctissimos eruditissimos producent. Insimul obtinui Theatrum Historicum Stratemanni. Adhuc desiderantur mihi autores duo: Sethus Caluisius, et Gabriel Bucelinus. Dignetur dominatio sua, si possibile, procurare et mittere nobis, humillime rogo. Dominus Stephanus Basilides intimus meus amicus solvet, de cujus gratia, sicut et de benevolentia vestra non dubito.

Magnificentiae vestrae omnium bonorum fautor.

Ann: 1708. Novembris 8.

Переклад

Вельмишановний пане Ісааку Вандербурже,
Найкращий мій приятелю.

Дуже Вам удячний за Вашу до мене прихильність, яку Ви демонструєте Вашою діяльністю, збагачуючи мене книгами, які мені дуже потрібні. Одержав од Степана Васильовича твори Альстеда, які Ви люб'язно віднайшли для мене; що їх гортаю, то збираю плоди. Слава тим країнам, які стільки книг друкують, а ще й виховують щонайученіших і дуже мудрих авторів таких книг. Також одержав «Theatrum Historicum» Стратемана. Проте мені потрібні ще два автори: Сет Кальвізій і Габріель Буцелін. Дуже прошу Вас, якщо можливо, розшукати їх і прислати мені. Гроші заплатить пан Степан Васильович, мій близький друг, у чий шляхетності, як і у Вашій прихильності, не сумніваюся.

Бажаючи Вам усіх гараздів.

Лист 4

Magnifice domine Isaak, mi benefactor optime.

Et benevolentia vestra erga me, et literae, quibus me multoties visitare dignaris, semper mihi per multum acceptabiles ac gratae sunt.

Accepi et gratissime vestras literas, quibus me certum facitis deperitis a me autoribus: Setho Calvisio et Gabriele Bucelino, quod de illis obtinendis habetis curam. Expecto illos cum magno desiderio. Vestram autem eminentiam amicabili affectu summo persequor, et talem vestram beneficentiam veneror. Insignum tamen gratitudines meae, exiguum munusculum mitto vestrae excellentiae, dignetur suscipere rogo.

Excelentiae vestrae benefactori meo, omnium bonorum fauertissimus.

Anno 1709, Martii 17.

Переклад

Вельмишановний пане Ісааку, найкращий мій добродію.

І Ваша прихильність до мене, і численні листи, якими Ви мене вшановуєте, дуже мені приємні та приносять радість. Одержав із задоволенням Ваші листи, в яких Ви повідомляєте про авторів, котрих я у Вас просив – Сета Кальвізія та Ґабрієля Буцеліна, – що Ви намагатиметеся їх розшукати. Очікую їх із великим нетерпінням. А до Вас, вельмишановний, висловлюю щирю прихильність і дякую за цю Вашу добродію. Як вияв моєї вдячності посылаю Вам, шановний, невеличкий подарунок і прошу вшанувати мене, прийнявши його.

Бажаю Вам, шановному моему добродієві, всіх гараздів.

Лист Мелетія Дзика

Mnie wielce miłościwi panowie Bractwo Przemienienia Pańskiego Słuckiego, moi wielce łaskawi dobrodzieje i przyjaciele! Zdrowia dobrego, szczęśliwego powodzenia i błogosławenstwa Bożego, i wszystkich dóbr doczesnych i wiecznych z rąk przenajczystszej Panny i Matki Bożej, przez przyczyną naszych patronów s. archanioła Michała y wszytkiego wojska niebieskiego, i ś. Barbary męczeniczki od najczystszyego źródła dobroci

dostać miłościwym moim miłości panom i dobrodziejom uprzejmie życzę.

Ne znajoma mnie, prawda, conversatio⁹² z waszmościami moimi miłościwymi panami lecz dobrze znajoma gorliwość i zelus ardens⁹³ ko pospolitej generalnej matce naszej cerkwi Bożej. Nauczył mię znajomości zasiągac Pan Bóg moi: «От плод их познаете их». A to jako byc mogło wyraził Paweł święty: «Плод духовный есть любви» etc. Wielką miłość, niewysłowioną rospaloną Duchem Świętym lubow wielemiłociów wyczytałem w liście, do mnie, najpodlejszego posłusznika cerkwi Bożej, dyrgowanym, abym ojca i brata naszego wielebnego ojca Dimitria dla rozszerzenia słowa Bożego w serca wielemiłociów informował. Czego ja libenter⁹⁴ zarabiając sobie i obiteli naszej na łaskie wielemiłociów nie bronie. Do czasu jednak, byle by mu nie schodziło na łasce wielemiłociów, i jeśli gdzie potrzebniejszy nie będzie, i dalej pozwolę. Pochwalam barzo skłonność wielemiłociów do słuchania słowa Bożego: „Блаженни слышащий слово Божие и хранящий е”. Jest to signum pewne prodestinationis⁹⁵ do wiecznej chwały, której nim godni zostaniemy. Wszelkich pociech doczesnych wielemiłociom i przejmie życie y łasce się z ubogim conventem⁹⁶ moim pokornie z modłami memi i uniżonemi usługami polecam.

Wielemiłociów moich miłościwych panów [panów] i dobrodziejów uniżony sługa i ustawiczny bogmodlca Mielety Dzik, ihumen ś. Michała Kijów, złotowierzego ręką swą.

Z monastera ś. Michała złotowierzego Kijowskiego. Anno 1678 febr. 5 nostro stylo⁹⁷.

Inscriptio tails⁹⁸: Moim wielce miłociwym panom dobrodziejom i przyjacielom universis et singulis⁹⁹ ich miłociwom panom bractwa chwalebnego Przemienienia pańskiego rmonastyra Słuckiego pokornie oddać należy.

92 Гідним – достойне.

93 Гаряча ревність, прихильність.

94 Задоволено, радісно.

95 Знак визначення.

96 Матеріальний добробут.

97 5 лютого за нашим стилем.

98 Напис такий.

99 Усім загалом і кожному персонально.

Лист Климента Тризни

Прzewielebny w Bogu miłości ojciec Dimitry, a mój w Chrystusie miłości ojciec i bracie.

Zawitawszy do Ceperskiego monastyra, a wziąwszy wiadomość, iż w kraj Słucki zawitał przeofiteczny w Bogu jego miłość ociec metropolita grecki, aczkolwiek samem chciał jego miłości oddać mój ukłon, ale mię insze osobliwie odwiedli okkazie. Posyłam jednak w. ojca Iona Dubińskiego z ojcem Bajem, aby oddawszy pokłon upraszał go, aby w. ojca Baja chciał na kapłaństwo ordynować. Jaż mu ten czas z nami onus¹⁰⁰ kapłańskie dwigać, od którego za bywszych pasterów ramion swoich uchoylał. Proszę tedy W(ielebność) T(woją) aby w tym, jako już dobrze z jego miłością ojcem metropolitą się spoznawszy chciał, ojcom moim dopomóc; i lubo by przepone jaką in ordinatione ktokolwiek radził. Co się Panu Bogu, mnie i caley kapitule mojej upodobało, без всякаго расуждения. Chciej W(ielebność) T(woją) i sam w to potrafiąc aby był poświęcony, ja w tym W(ielebności) T(wojej) w znaki affekt regratificować obiecuję. A teraz mię w łaskię miłości braterskiej rekomęduję, ostając.

Dat. Z Cepra. Wielebności Twojej cale wszego dobra życzliwy o Christe brat i rad służę Klementy Tryzna Starszy Wileńsk, conv. S. Ducha.

Inscriptio talis: Przewielebnemu w Bogu o Christe najmilszemu ojcu i bratu, ojcu Demetriu Sawiczowi, Kaznodzieji ordinarynemu Bractwa Słuckiego przy cierkwi Przemienienia Pańskiego, memu w Chrystusie ojcu i lubemu bratu oddać.

Лист гетьмана Івана Мазепи

[...] ясне в Богу преосвященный его милость отец Иоанн Максимович архиепископ нынѣшний чернѣговский и новгородский, яко в Чернѣговѣ нам будучим сам особою своею архиерейскою, так теперь и через посланнаго своего п(ана) Александра презентовал раздѣльное письмо межи святое памяти преосвященным Лазарем Барановичем, архиепископом чернѣговским, и небожчиком висоце в Богу превелебным Михаилом Лежайским, архимандритом новгородским, в маетностех учиненное, то есть якие до катедры чернѣговской маетности, а якие до

100 Тягар; тут: обов'язки.

архимандрии новгородской належати мают, также и потвержальный универсал бывшего гетмана антецессора нашего данный того ж часу для крѣпости того раздѣльнаго письма. В яком-то раздѣльном письмѣ любо Юринову слободу положено и выражено быти катедральною маетностию; еднѣк небожчик отец Лежайский, нареченным будучи сыном небожчику, преосвященному Лазарю Барановичу, для своих заслуг, почавши от архидиаконаского чину, аж до смерти его, небожчика Лазаря Барановича отправаочих, едно сыновскою своею укладностю зневолил, жебы при нем тая слобода зоставала; другое и упором, по смерти Барановичевой, когда о тое упоминалося, не попустил; а до того же скорая смерть постигла небожчика Феодосия Углицкаго, а по нем нынѣшний преосвященный отец архиепископ еще на своем архиепископском мѣстцу не оглядѣлся, и фолнгуючи его слабости здоровья, не хотѣли его оскорбляти, з тых мѣр при новгородской обители тая помененная слобода Юринова устояла. Теперь теды горячо нас жадает, абы его милость, ведлуг помененного письма раздѣльнаго и универсалом потверженого, была привернена до катедры. За чим, яко уважилисмо тое жаданье пастыра его милости слушное, так пишем сей наш лист до вашей превелебности, жидаючи, жебы изволил ваша превелебность, нѣчим не вымовляючися и нас болш о тое не турбуючи, цале тую пререченную слободу Юринову до катедры отдати, якобы тое письмо компромысное при повазѣ гетманской в своей моци зоставало. При том молитвам святым и приязнѣ полецаюся з Батурина, октоврия 6 року 1699 г. вашей превелебности зичливый приятель Иван Мазепа, гетман войска его царскаго пресвѣтлого величества Запорожскаго.

Лист Стефана Яворського

Не только предмову *lucubrationis, luce dignissimae*¹⁰¹, прочтох, но и в глубину постулих поп *sine piscatura fructus*¹⁰², и аще обременен есмь безчисленными суетствы, обаче сладное вещей видѣння, достойных чтение, понуди мя мало не всего того писания прейти поприще. Вещь, воистинну глаголю, всякия похвалы достойная, пользы в нравочениях преисполненна и вѣдѣння не только нашей братии, но и всякому

101 Нічної праці, яка гідніша за світло дня.

102 Не без улову рибальство; тут: корисна праця.

благопотребна. На дальшія и множайшія цензуры нѣт, чоґо отсылатися, пиши, батюшка, пиши, и в дѣлѣ зачатом не ослабѣвай! Бог тя да укрѣпит и на путь наставит, в онѣже начал еси шествовати! Хошу самому великому государю тое дѣло презентовати и уже наготовал было нѣкия вещи, от тамо писанных, ему изъявити, хотяше бо быти у мене на кушанѣ *pro die 17 octobris*¹⁰³, да нещастье нагодило, *urgentissimam necessitatem*¹⁰⁴ о бунтовщиках астраханских, которые его *cum summo meo moerore*¹⁰⁵, а наипаче *cum jactura pecunіі avocarunt*¹⁰⁶ однакож *in dies*¹⁰⁷ чаю его государева к себѣ пришествія.

Блаженни вы Господеви, сотворшему небо и землю. *Opus peregistis et peragitis, quod nec Iovis ira, nec ignes, nec poterit ferri abolere vetustas*¹⁰⁸. *My na to patrzemy non sine invidia hac in re utique licita*¹⁰⁹. *I daj Boze nasladowac licet ex parte quia*¹¹⁰, нельзя, батюшка за тѣм неударостерпимым бременем, которое и ум ослѣпило, и здоровье отняло, и душу повредило. *Et hoc est, pater, quod me urgebat et urget exire ex hac Babylone; hoc motivum etiam erat appetere Kioviensem cathedram, non qua cathedram, hanc enim praelaturam archieraticam jam habeo, et quidem altiorem Kioviensi, sed quietem, et trancvillam vitam, in qua possem aliquot ingenioli mei opusculum posteritati relinquere*¹¹¹. Упразнѣйтеся и розумѣйте, ваша святыня (*ut mihi constat ex litteris*¹¹²) еще высочайшого степени мнѣ желаеши. Спасет Бог, батюшка, за тую зичливість, аки бы рекл еси: покинь сѣкиру, да возьми долбню, *et quis fructus exinde*¹¹³? *Vanitas animae perniciosissima. Crede mihi: bene qui latuit, bene vixit. Vive tibi quantumque potes praelustria vita. Saevum praelustri fulmen ab arce venit. Tutior est puppis, modico quae flumine fertur. Lataque*

103 У день 17 жовтня.

104 Найнагальнішою необхідністю.

105 Про що я дуже шкодую.

106 Відволікли, з матеріяльними затратами.

107 Днями.

108 Ви вчинили та чините справу, яку не можуть знищити ні гнів Юпітера, ні полум'я, ні іржа.

109 Без заздрости, яку в такому разі можна виправдати.

110 Бодай частково, бо...

111 Ось це, отче, мене примушує вийти з цього Вавилону, це було причиною домагатися Київської катедри, не задля самої катедри, бо вже маю одну з найголовніших катедру, і то вищу від Київської, але заради відпочинку та спокійного життя, впродовж якого я зміг би залишити майбутньому якийсь творик моєї думоньки.

112 Як видно з листів.

113 І яка з цього користь?

plus parvis vela timoris habent¹¹⁴. И так уже еле жив хожу и спати отнюдь не могу, viribus pene totaliter destitutus aliis serviendo consumor, nihil post fata (simile, ut vos) nisi cinerem relicturus. O beata solitudo! O sola beatitudo! Non potest gustari manna, nisi in solitudine, nec victoria de Amaleo reportari, nec Merrha dulcorari, nisi in solitudine. O solitudo, mater sanitatis! Te omnibus viribus appetit anima mea, sine te deficio morior et vix non intereo¹¹⁵. То я от горести сердца моего пишу, что за суетами сими проклятыми все забыл и что прежде было ingenii vigor, тепер rigor¹¹⁶. Прости, батюшка, что бездѣльницею твою святину sanctis negotiis intentum¹¹⁷, турбую. Помолися, святителю Божий, об избавлении плѣнных, от нихже первый есмь аз.

Вашему преосвященству всяких благ желатель, богомолец и слуга нижайший Стіопка грѣшник.

Лист Леонтія Благівіщенського і Василя Заленія

Illustrissime metropolita, nobis archipastor, domine mecaenas et benefactor benignissime!¹¹⁸

Maximas eminentiae vestrae agimus gratias¹¹⁹, что пожаловал явил свою к нам, бѣдным, премногую милость: прислал милостыню во время скудости. Auxilium Christi venit ad nos tempore tristi¹²⁰.

*Не всуе образ Христа на себѣ носиши,
Подобная бо дѣла оному твориши;
Милосерд еси ко всѣм, якоже Небѣсный
Отец; отец еси всѣм во правду нелестный.*

114 Щонайзгубніша суета душі. Повір мені: хто добре заховався, той добре живе. Живи для себе та щосили унікай значного і могутнього. З пишного замку б'є безжална блискавка. Кораблик у безпеці, коли пливе повільною водою. Широки вітрила наганяють більшого страху, ніж малі.

115 Майже геть знесилів, виснажився, слугуючи іншим, по смерті (як і Ви) не залишу по собі нічого, крім праху. О, блаженне усамітнення! О, єдине блаженство! Неможливо смакувати манною ніде, крім пустелі, ні перемагати амалікітян, ані осолодити гірку Меру ніде, крім пустелі. О пустеле, мамо здоров'я! Тебе всіми силами прагне моя душа, без тебе згасаю, слабну та мало не вмираю.

116 Свіжістю думки, тепер [стало] слабістю.

117 Переїнятого святими справами.

118 Преосвященніший митрополите, наш архипастирю, пане меценате, милостивий доброчинцю!

119 Словлюємо вашому преосвященству щирі подяки...

120 Приходить нам Христова поміч у часи немочі.

Кая Архѣрейству вашему похвалы принесем, недостойные рабы преосвященства вашего, *cujus innumeras laudes totus, quam magnus est, universus orbis capere neguit? Frustra fortassis nitar, cum meo pusillo Eucomiolo, tanquam soli volens lucem addere, si candelam extinctam offerem, cui centum millia decillionum succensarum lampadum nil praestarent magnum lumen nullius opem curat*¹²¹.

Не жаеат і wasza archipasterska miłościwy dobrodziej nasz miłościwy от нас, скудоумных, похвал, обаче вся твоя богоугодная дѣла, яже твориши, *godne są niewypowiedzianych wiedzianych pochwał, których my ubodzy i słabe w podłych naszych rozumach wychwalić niemogąc, mądrzejszym głowam ostawiamy, to jedne świętobliwości waszej przyznawszy, żeś jeden świętobliwy na tym całym świecie, bogomyślności, pobożności kwiecie! Waszey arhipasterskiej, Mości naszego miłościwego Pana archipasterza i dobrodieja unizone słygy Leontius Błahowieszczenski, Basilius Żalania.*

Moskovia 1708, 1 Octobri

Dmytro Tuptalo: «Multilingual epistolies»

**Oleksandra TROFYMUK,
Myroslav TROFYMUK**

The stylistics of baroque epistolar genre is illustrated on the examples of Dmytro Tuptalo's letters to different addressees. The authors of publication approached the problem of multilinguality, width of lingual-stylistic register as a characteristic feature of a Ukrainian baroque person.

121 Чиїх незліченних похвал цілий неохопний світ не може вмістити. Даремні зусилля зблиснули мої та мого юного Евкоміола, неначе хотіли би додати сонцю світла, підносячи тьмяну свічку, тоді як і сто тисяч децильйонів яскравих лампад не можуть нічого додати до його могутнього світла.